

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ. ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 159.99

DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.2/01>**Кочубинська Т.М.**

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ Я-КОНЦЕПЦІЇ УЧАСНИКІВ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

У статті представлено результати теоретичного та емпіричного дослідження психологічних особливостей Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил. Установлено, що проблемі Я-концепції особистості присвячено цілу низку наукових досліджень, які розглядають її як сукупність уявлення людини про саму себе, що формується в процесі онтогенезу, у процесі соціальної взаємодії і самопізнання.

За результатами емпіричного дослідження психологічних особливостей Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил встановлено, що до її компонентного складу увійшли: Я-психічне, Я-сімейне, Я-професійне, Я-фізичне та Я-учнівське. Зазначений компонентний склад Я-концепції відповідає віковій динаміці розвитку та специфіці участі у військових діях досліджуваних. У більшості досліджуваних переважає дисгармонійний тип Я-концепції, а домінуючим типом дисгармонійності є сімейний. Дисгармонійність є показником різкої відмінності у показниках компонентів Я-концепції.

Важливими соціальними показниками дисгармонійності учасників військових дій є: середній вік досліджуваних, гендерна приналежність (у чоловіків більш виражена), освітні показники (з підвищенням рівня освіти дисгармонійність знижується), перебування у шлюбі та батьківство (у досліджуваних, які мають дітей, переважає збалансований тип Я-концепції).

Установлено, що дисгармонійність Я-концепції збалансовується відповідно до тривалості перебування у зоні військових дій. Тобто можливо припустити адаптування особистості до перебування в екстремальній ситуації, зокрема військових діях.

Результати представленого у статті емпіричного дослідження визначили подальші напрями роботи, а саме аналіз особливостей адаптованості та дезадаптованості учасників Операції об'єднаних сил.

Ключові слова: Я-концепція особистості, учасники Операції об'єднаних сил, Я-сімейне, Я-професійне, Я-психічне, соціальні характеристики особистості.

Постановка проблеми. Військові дії на території України нищівним чином впливають на все населення країни, а найбільше – на учасників бойових дій. Особливого значення набуває проблема розвитку особистості, яка зазнала впливу від участі у військових діях. Постають питання: чи впливають військові дії на особистість? чи можуть зазначені зовнішні чинники впливати на стійкий особистісний конструкт – Я-концепцію?

У вітчизняній та зарубіжній психологічній науці існує ціла низка наукових напрямів, що з різних аспектів висвітлюють проблему становлення Я-концепції особистості, специфіку її компонентного складу та основні функції, проте вплив критичних ситуацій, зокрема участі у військових діях, розкрито недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема Я-концепції особистості – одна з найактуальніших та значущих у сучасній психології, саме тому значну кількість ґрунтовних досліджень із зазначеної проблеми представлено у межах психологічних наукових підходів: функціоналістів (В. Джемс та ін.); інтеракціоністів (Ч. Кулі, Дж. Мід, А.А. Налчаджан та ін.); когнітивістів (М. Розенберг, Дж. Роттер, І.С. Кон, Т. Шибутані, А.А. Налчаджан); психоаналітичного (А. Адлер, З. Фрейд, К. Хорні, Є. Єріксон); екзистенціоністи (Р. Бернс, К. Роджерс, С.Л. Петер та ін.) [1; 2; 4; 5; 10; 12].

У наукових працях О. Фурман представлено обґрунтування Я-концепції як системного онтогенетичного утворення внутрішнього світу

людини [11]. Н. Жигайло та О. Щербань здійснили теоретичне узагальнення проблеми феномену та структури Я-концепції. І. Чухрій описала специфіку і компонентний склад ветеранів Операції об'єднаних сил з обмеженнями життєдіяльності [14].

Постановка завдання. Здійснити емпіричне дослідження проблеми особливостей розвитку Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для висвітлення проблеми особливостей Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил необхідно здійснити розгляд проблеми Я-концепції особистості.

Я-концепція – сукупність представлення людини про самого себе, що формується поступово, у процесі онтогенезу, у процесі соціальної взаємодії і самопізнання, складається з великої кількості образів свого Я і надає людині самотождності й ідентичності.

Під час формування Я-концепції велике значення має її взаємодія із соціумом. Позитивна модель Я-концепції корелює з високою самоадаптованістю людини, що вказує на те, що людина живе у благополуччі, у її внутрішньому світі переважають дбайливе ставлення до себе, самоповага, прийняття себе, відчуття власної цінності, віра в успіх, оптимізм, довіра і внутрішня свобода (Р. Бернс [1; 2], К. Роджерс [10], Е. Еріксон [5]).

Я-концепція є стрижневим утворенням онтогенетичного розвитку людини і характеризує не тільки систему самосприйняття, а й потенційного діяння, вчинкового проживання і творення довкілля та власного Я (Р. Бернс [1; 2], В. Джемс [4], Е. Еріксон [5], І.С. Кон [7], К. Роджерс [10] та ін.).

Я-концепція у наукових психологічних концепціях розглядається не лише як продукт самосвідомості, а як важливий чинник людської поведінки, діяльності, тобто вона фундаментально опосередковує особисту позицію, набір соціальних ролей, професійний статус і навіть долю людини [3].

Одним із перших науковців, який займався вивченням Я-концепції, був В. Джемс. Саме йому належить перша і вельми глибока теорія, у якій у контексті самопізнання було розглянуто особистісне Я. Науковцем було виділено два аспекти: самосвідомість та саморозуміння [3; 4].

Відповідно до наукової концепції В. Джемса, Я як об'єкт складається з чотирьох аспектів: духовне Я – внутрішнє і суб'єктивне буття людини, набір його релігійних, політичних, філософських, моральних установок; матеріальне Я – те, що людина ототожнює із собою (його дім, власність, сім'я, друзі); соціальне Я – визнання і

повага, яке отримує людина від соціуму, його соціальна роль; фізичне Я – тіло людини, його первинні біологічні потреби [4].

Узагальнення теоретичних підходів до визначення Я-концепції дає підстави стверджувати про багатоаспектність вивчення самого поняття, зокрема як: систему уявлень людини про себе, про свої фізичні, інтелектуальні, характерологічні, соціальні та інші властивості (Р. Бернс, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс), те, що людина вважає собою, та те, що вона вважає своїм (В. Джемс), те, що людина визначає для себе (Т. Шибутані), відносно стійку, не завжди усвідомлювану, неповторну систему уявлень індивіда про себе, на основі якої він будує свої взаємовідносини з людьми (І. Кон, В. Петровський і М. Ярошевський) [1; 2; 10; 12].

Початковою ланкою сучасного розгляду Я-концепції було теоретичне розроблення вивчення Я-концепції К. Роджерса у його феноменологічному підході. У запропонованій теорії Я-концепція індивіда розглядається як система самосприйняття, а не як окреме «реальне Я» [10], а внутрішня структура Я формується у процесі взаємодії з навколишнім середовищем, зокрема зі значимими іншими (батьками, сестрами, братами і т. д.). Центральним ядром Я-концепції у теорії К. Роджерса представлена динаміка співвідношення «Я-реального» і «Я-ідеального», що співіснують узгоджено.

Дослідник підкреслює, що Я-концепція включає не лише сприйняття людиною того, якою вона є, а й те, якою хоче бути [10]. Зазначений компонент К. Роджерсом описаний як Я-ідеальне – уявлення про себе, до якого людина найбільшою мірою прагне.

Саме К. Роджерсу вдалося скласти найповнішу картину феномена Я-концепції й указати на її важливість у процесі формування та розвитку особистості у цілому [10].

Представник інтегрально-інтераціоналістського підходу Р. Бернс визначив Я-концепцію як сукупність власних установок про себе і визначив її як динамічну сукупність властивих кожній особистості установок, спрямованих на саму особу [3]. Аналізуючи дослідження В. Джемса, Дж. Міда, Е. Еріксона, К. Роджерса, він виділив три основні модальності самоустановок: «реальне Я», «дзеркальне Я» і «ідеальне Я»; при цьому кожна з них включає чотири підструктури: «фізичне Я», «соціальне Я», «розумове Я» й «емоційне Я» [1–3].

Науковці Д. Леонтьєв, Б. Ананьїв С. Рубінштейн, В. Столін, С. Максименко та ін. [3; 7; 9] розглядали проблему Я-концепції через призму

поняття «самосвідомість». Самосвідомість особистості – це сукупність її уявлень про себе, що виражається в Я-концепції, й оцінка особистістю цих уявлень (самооцінка) [9]. З погляду вітчизняної психології самосвідомість являє собою складний психічний процес, сутність якого полягає у сприйнятті особистістю численних образів самої себе в різних ситуаціях діяльності та поведінки, в усіх формах взаємодії з іншими людьми й у поєднанні цих образів в єдине цілісне утворення поняття «Я», власної індивідуальності [9].

Проте, відповідно до наукових ідей В. Столина і А. Асмолова, Я-концепція скоріше є центральним утворенням самосвідомості, яка являє собою узгоджену несуперечливу і вербально зафіксовану систему уявлень людини про саму себе, підсумок пізнання й оцінки самого себе через окремі «Я-образи» в умовах різних ситуацій. На думку авторів, Я-концепція – вершина самосвідомості. Це найбільш усвідомлений, раціональний її компонент. Поряд з Я-концепцією у самосвідомості присутні так само й інші, менш усвідомлені компоненти, такі як самоствавлення, самооцінка і «образ Я». Усі вони є динамічними складниками процесу самосвідомості, зумовленими реальною життєдіяльністю особистості [7].

Я-концепція – стрижневе утворення онтогенетичного розвитку людини, центральна ланка самосвідомості, відносно усталена, динамічна і певною мірою усвідомлена система уявлень особи про саму себе, цілісний образ власного Я, котрий синтезує її самосприйняття такою, я вона є, хоче бути в ідеалі і має обов'язково стати [3].

Відповідно до наукової роботи І. Чухрій, переживання гострої психічної травми, набуття обмежень життєдіяльності людиною та участь у військових діях призводять до дегармонізації Я-концепції, що виникає внаслідок глибокого регресу та збільшення значущості ранніх (Я-фізичне) компонентів Я-концепції [13].

Незважаючи на зростання в останні роки чисельності досліджень впливу на особистість участі у військових діях, особливості Я-концепції учасників операції об'єднаних сил недостатньо висвітлені у науковій літературі, що й сприяло подальшому емпіричному дослідженню.

Для дослідження особливостей Я-концепції було застосовано методіку дослідження особливостей Я-концепції молоді з обмеженнями життєдіяльності І.В. Чухрій [15], а соціальні характеристики учасників бойових дій досліджувалися за допомогою анкети дослідження особистих даних учасників бойових дій (соціальний анамнез) Т. Кочубинської.

Дослідження особливостей Я-концепції за методикою І. Чухрій [15] передбачало визначення компонентного складу та специфіки Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил.

За результатами встановлено, що до компонентного складу Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил (рис. 1) увійшли: Я-фізичне – 17%, Я-психічне – 20%, Я-професійне – 22%, Я-сімейне – 23% та Я-учнівське.

Установлено, що компоненти «Я-сімейне», «Я-професійне» та «Я-психічне» набирають вищі показники, що властиво саме досліджуваній віко-

Рис. 1. Особливості компонентного складу Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил

вій категорії. Відповідно до наукового положення Р. Крайга, у періоді зрілості основні компоненти Я-концепції – це «Я-особистісне», що розкривається у запропонованій методиці у компоненті «Я-психічне», «Я-професійне» та «Я-сімейне».

Компоненти «Я-учнівське» та «Я-фізичне» також увійшли до складу структури Я-концепції досліджуваних учасників ООС, що може обґрунтуватися ризиками та втратою фізичного здоров'я досліджуваних унаслідок участі у військових діях та можливим регресом до ранніх особистісних структур. «Я-учнівське» зайняло значну позицію через необхідність перекваліфікації або підвищення професійної кваліфікації досліджуваних.

Заслугове на увагу дисгармонійність досліджуваних компонентів, що виражається у відмінності їхніх відсоткових значень.

Для даної методики ми вводимо такі результуючі показники:

– потужність Я-концепції як загальна кількість набраних за методикою балів;

– тип Я-концепції. Можливі варіанти:
1) гармонійний; 2) збалансований; 3) дисгармонійний.

Ці типи визначаються близькістю балів за шкалами методики. При цьому використовуємо міру «середньоквадратичне відхилення»;

– характер дисгармонійності Я-концепції, як домінуюча сфера Я-концепції.

У результаті частотного розподілу даних вибірки ми отримали таке (див. табл. 1).

Як бачимо, домінуюча більшість вибірки досліджуваних мала дисгармонійний тип Я-концепції (68%)(табл. 1). Причому домінуючим типом дисгармонійності виявився сімейний (50%), тоді як професійний і учнівський становили приблизно однаковий відсоток (23,5% і 26,% відповідно) (табл. 2).

Важливо зауважити, що значна частина досліджуваних учасників ООС указувала на складності саме сімейних взаємовідносин та конфліктну взаємодію з членами подружжя. Саме сім'я зустрічається зі складністю адаптування учасників ООС до умов мирного життя, не завжди близькі розу-

Таблиця 1

Особливості Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил

		Тип Я-концепції			
		Частота	Проценти	Валідний процент	Накопичувальний процент
Валідні	Гармонійна	16	17,8	17,8	17,8
	Збалансована	13	14,4	14,4	32,2
	Дисгармонійна	61	67,8	67,8	100,0
	Разом	90	100,0	100,0	

Таблиця 2

Особливості гармонійності/дисгармонійності компонентів Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил

		Тип дисгармонійності			
		Частота	Відсотки	Валідний відсоток	Накопичений відсоток
Валідні	Професійна	14	23,0	23,0	23,0
	Сімейна	31	50,8	50,8	73,8
	Учнівська	16	26,2	26,2	100,0
	Разом	61	100,0	100,0	

Таблиця 3

Особливості гармонійності/дисгармонійності Я-концепції та вікових характеристик учасників операції об'єднаних сил

Комбінаційна таблиця Тип Я-концепції * Вікова група						
% Вікова група						
		Вікова група				Всього
		до 29	від 30 до 39	від 40 до 49	від 50	
Тип Я-концепції	Гармонійна	27,3%	12,5%	18,2%	50,0%	18,0%
	Збалансована	18,2%	12,5%	18,2%		14,0%
	Дисгармонійна	54,5%	75,0%	63,6%	50,0%	68,0%
Всього		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

міють усю специфіку наслідків військових дій, оскільки самі переживають складну парадигму емоційних переживань.

Було досліджено зв'язок типу Я-концепції з певними соціально-демографічними характеристиками, а саме з віковою групою, статтю, рівнем освіти, професійною зайнятістю, сімейним станом, наявністю дітей та часом і місцем несення служби у зоні АТО/ООС. Основним матеріалом аналізу слугували таблиці спряженості, які подано нижче.

За результатами дослідження встановлено, що спостерігається певна вікова динаміка дисгармонійності (табл. 3). Її пік припадає на період середньої дорослості, тоді як до 30 й після 50 років має тенденцію до зниження.

Установлено, що у чоловіків дисгармонійність Я-концепції значно більш виражена, ніж у жінок (табл. 4). Проте цей результат не може вважа-

тися репрезентативним, оскільки відсоток жінок у досліджуваній вибірці становив лише 8%.

Щодо рівня освіти (табл. 5) відзначимо найменшу дисгармонійність в осіб із середньою освітою, тоді як в інших двох категоріях майже на однаковому рівні домінує дисгармонійність. При цьому відзначимо, що особам із вищою освітою майже у два рази більше притаманна гармонійність (18,6% проти 10%).

У працюючих дисгармонійний тип Я-концепції зустрічається більше, ніж у непрацюючих, і водночас переважає гармонійність (табл. 6).

Досить цікавими виявилися показники дисгармонійності Я-концепції в осіб із різним сімейним станом (табл. 7). Усі особи – вдівці, мали дисгармонійний тип Я-концепції, що є цілком логічним. Проте в осіб, що перебувають у шлюбі, виявився найменшим показник гармонійності (15,6%) та

Таблиця 4

Особливості гармонійності/дисгармонійності Я-концепції та гендерних характеристик учасників Операції об'єднаних сил

Комбінаційна таблиця Тип Я-концепції * Стать				
% Стать				
		Стать		Всього
		чоловіча	жіноча	
Тип Я-концепції	Гармонійна	15,2%	50,0%	18,0%
	Збалансована	15,2%		14,0%
	Дисгармонійна	69,6%	50,0%	68,0%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Таблиця 5

Особливості гармонійності/дисгармонійності Я-концепції та освітніх характеристик учасників операції об'єднаних сил

Комбінаційна таблиця Тип Я-концепції * Освіта					
% Освіта					
		Освіта			Усього
		середня	середня спеціальна	вища	
Тип Я-концепції	Гармонійна	50,0%	10,0%	18,6%	18,0%
	Збалансована		20,0%	13,2%	14,0%
	Дисгармонійна	50,0%	70,0%	68,2%	68,0%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Таблиця 6

Особливості гармонійності/дисгармонійності Я-концепції та працевлаштовуваності учасників Операції об'єднаних сил

Комбінаційна таблиця Тип Я-концепції * праця				
% Праця				
		праця		Усього
		непрацюючий	працюючий	
Тип Я-концепції	Гармонійна	14,3%	19,4%	18,0%
	Збалансована	21,4%	11,1%	14,0%
	Дисгармонійна	64,3%	69,4%	68,0%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

**Особливості гармонійності/дисгармонійності Я-концепції та сімейного стану
учасників операції об'єднаних сил**

Комбінаційна таблиця Тип Я-концепції * сімейний стан						
% Сімейний стан						
		сімейний стан				Усього
		не у шлюбі	у шлюбі	розлучення	вдівець	
Тип Я-концепції	Гармонійна	25,0%	15,6%	20,0%		18,0%
	Збалансована	16,7%	9,4%	40,0%		14,0%
	Дисгармонійна	58,3%	75,0%	40,0%	100,0%	68,0%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Таблиця 8

**Особливості гармонійності/дисгармонійності Я-концепції та наявності дітей
у учасників Операції об'єднаних сил**

Комбінаційна таблиця Тип Я-концепції * наявність дітей				
% Наявність дітей				
		наявність дітей		Усього
		дітей немає	діти є	
Тип Я-концепції	Гармонійна	23,5%	6,3%	18,0%
	Збалансована	5,9%	31,3%	14,0%
	Дисгармонійна	70,6%	62,5%	68,0%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%

Таблиця 9

Особливості гармонійності/дисгармонійності Я-концепції та тривалості участі в ООС

Комбінаційна таблиця Тип Я-концепції * Тривалість в ООС					
% Тривалість в ООС					
		Тривалість в ООС			Усього
		до року	від року до 2	більше двох років	
Тип Я-концепції	Гармонійна	8,3%	18,2%	25,0%	18,0%
	Збалансована	16,7%	13,6%	12,5%	14,0%
	Дисгармонійна	75,0%	68,2%	62,5%	68,0%
Усього		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

дуже значним – показник дисгармонійності – у 75% досліджуваних.

Щодо зв'язку наявності дітей із типом Я-концепції (табл. 8), відзначимо, що тут в єдиному випадку виявлено статистичну значимість (за критерієм χ^2 -квадрат). Як бачимо, в осіб, що не мають дітей, порівняно з іншими переважають гармонійний і дисгармонійний типи Я-концепції, тоді як у батьків досить потужною виявилася частка осіб зі збалансованим типом (31% проти 6%).

Досить неоднозначну тенденцію було виявлено щодо часу перебування у зоні АТО/ООС. Із таблиці можна бачити, що відсоток із дисгармонійним типом Я-концепції (так само як і зі збалансованим) має тенденцію до зменшення зі збільшенням терміну перебування (табл. 9).

Висновки. За результатами теоретичного аналізу встановлено, що Я-концепція особистості – це сукупність уявлення людини про себе, що формується поступово у процесі онтогенезу, у процесі соціальної взаємодії і самопізнання, складається з великої кількості образів свого Я і надає людині самототожності й ідентичності.

Емпіричним шляхом встановлено, що до компонентного складу Я-концепції учасників Операції об'єднаних сил увійшли: Я-психічне, Я-сімейне, Я-професійне, Я-фізичне та Я-учнівське, що відповідає віковій динаміці розвитку та специфіці участі у військових діях. Також встановлено, що у більшості досліджуваних переважає дисгармонійний тип Я-концепції, а домінуючим типом дисгармонійності є сімейний. Зазначена дисгармо-

нійність виникає через відмінності у показниках компонентів Я-концепції, гармонійність виникає у приблизно однаковому розподілі особистісного ресурсу людини у особистісній, професійній та сімейній сферах.

Віковим піком дисгармонійності серед учасників ООС є середня дорослість. У чоловіків більш виражена зазначена дисгармонійність. Із підвищенням рівня освіченості дисгармонійність знижується.

У учасників ООС, що перебувають у шлюбі, високі показники дисгармонійності Я-концепції, проте якщо родина має дітей, то дисгармонійність збалансовується.

Дисгармонійність Я-концепції зменшується з часом перебування у зоні ООС, що спонукає до подальшого дослідження особливостей адаптованості учасників ООС, чинників, що на неї впливають, та їх взаємозв'язку з Я-концепцією.

Список літератури:

1. Бернс Р. Я-концепция и Я-образы. Самосознание и защитные механизмы личности : хрестоматия. Самара : БАХРАХ-М, 2006. С. 133–211.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / пер. с англ. Москва : Прогресс, 1986. 421 с.
3. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції : навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2004. 310 с.
4. Джемс У. Личность. Психология самосознания : хрестоматия. Самара : БАХРАХ-М, 2003. 672 с.
5. Эрикссон Э. Детство и общество. Санкт-Петербург : Ленато ; АСТ ; Университетская книга, 1996. 592 с.
6. Жигайло Н.І., Шибрук О.В. Проблема феномену та структури Я-концепції особистості в контексті поглядів вітчизняних і зарубіжних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 26. С. 70–74.
7. Кон И.С. Открытие «Я». Москва : Педагогика, 1978. 367 с.
8. Максименко С.Д. Генезис существования личности. Киев : КММ, 2006. 240 с.
9. Самосознание и защитные механизмы личности : хрестоматия. Самара : БАХРАХ-М, 2000. 656 с.
10. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / пер. с англ. Москва : ВЛАДОС, 1995. 529 с.
11. Фурман О. Я-концепція як предмет багатаспектного теоретизування. *Психологія і суспільство*. 2018. № 1–2. С. 38–67.
12. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 606 с.
13. Чухрій І.В. Дослідження особливостей Я-концепції молоді з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 5. Т. 1. С. 191–196.
14. Чухрій І.В. Образ фізичного «Я» ветеранів антитерористичної операції з порушеннями функцій опорно-рухового апарату. *Реабілітація учасників бойових дій в Україні: досвід та перспективи* : тези доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький, 2018. С. 66–69.
15. Chukhrrii I. Researching of youth self-concept with the musculoskeletal system disorders. *The scientific heritage*. 2019. № 32(2019). V. 3. P. 48–51.

Kochubynska T.M. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE SELF-CONCEPT OF THE PARTICIPANTS OF THE JOINT FORCES OPERATION

The article presents the results of theoretical and empirical research of the psychological features of the self-concept of the participants of the joint forces operation.

It is established that the problem of self-concept of personality is devoted to a number of scientific investigations that consider it as a set of human ideas about himself, which is formed in the process of ontogenesis, in the process of social interaction and self-knowledge.

According to the results of an empirical investigation of the psychological features of the self-concept of the participants of the joint forces operation, it was established that its component structure included: psychic self, family self, professional self, physical self and student self. This component composition of the self-concept corresponds to the age dynamics of development and the specifics of participation in the military actions of the subjects. In most subjects, the disharmonious type of self-concept prevails. The dominant type of disharmony is - family. Disharmony is an indicator of a sharp difference in the indicators of the components of the self-concept.

Important social indicators of disharmony of participants in hostilities are: average age of subjects, gender (more pronounced in men), educational indicators (with increasing level of education - disharmony decreases), marriage and parenthood (in subjects with children is dominated by a balanced type of self-concepts).

It is established that the disharmony of the self-concept is balanced according to the length of stay in the war zone. That is, it is possible to assume the adaptation of the individual to be in an extreme situation, including hostilities.

The results of the empirical study presented in the article identified further areas of research, namely: the study of the adaptability and maladaptation of the participants in the joint forces operation.

Key words: *Self-concept of personality, participants of the joint forces operation, psychic self, family self, professional self, social characteristics of personality.*